

Strah kot orožje

V zgodovini politične misli zaseda prispodoba strahu vse prej kot zanemarljivo mesto, saj jo srečamo v nekaterih osrednjih tekstih tako klasične kot sodobne politične misli. *Locus classicus* nedvomno pripada uvodnemu stavku Marxovega *Komunističnega manifesta*, v katerem s prispodobo o »strahu komunizma« zaobjame takratni duh časa političnih sprememb (Marx, (2010 [1848])). V sodobni politični misli ni nič drugače. Prispodoba strahu se na primer pojavi v enem od »modernih klasikov«, in sicer v eseju *Liberalizem strahu* ameriške filozofinje Judith Shklar (1989) ter v knjigi *The Multiculturalism of Fear* Jacoba Levyja (2000).

Pa vendar je sodobna problematizacija strahu veliko bolj kompleksen in protisloven fenomen (Robin, 2004), saj začne v okviru strategije »sekuritizacije« (Floyd, 2010) nastopati kot nekakšen skupni imenovalec cele vrste med seboj vsaj na videz raznorodnih fenomenov in s tem povezanih problemov, na primer radikalizacije in nasilnega ekstremizma (O'Donnell, 2016), migracij (Bourbeau, 2011), razvojnih študij (Glazzard et al., 2018), podnebnih sprememb (Floyd, 2011), religije (Sheikh, 2014), javnega zdravja (primer bioterorizma) (Elbe, 2010), vzgoje in izobraževanja (Gearon, 2015), mladine (Sukarieh in Tannock, 2018) ter ne nazadnje »vojne proti terorju« (Vultee, 2010). Preobrazba – sicer povsem legitimnih oziroma neproblematičnih družbenih fenomenov in z njimi povezanih problemov – v varnostno tveganje je eden ključnih izzivov, ob katere trčimo pri sekuritizaciji kot procesu družbene konstrukcije varnosti (Williams, 2011) oziroma »družbene konstrukcije tveganja« (Githens-Mazer, 2012: 557).

Kot dejavnik tveganja, ki je neposredno povezan z vprašanjem varnosti, je fenomen radikalizacije in nasilnega ekstremizma – v celoti pričakovano – v prvi vrsti pritegnil pozornost strokovnjakov s področja terorizma in varstvoslovja ter obveščevalne in varnostne industrije. Kljub konsenzu, da pomeni resno varnostno grožnjo, razpravo o tem, kaj je radikalizacija, zaznamuje vrsta odprtih vprašanj. Morda jo še najboljše ponazori Churchillova klasična prispodoba o »uganki,

zaviti v skrivnost znotraj enigme«. Fenomen radikalizacije in nasilnega ekstremizma namreč ostaja v veliki meri pomanjkljivo raziskan. Pravzaprav je odsotnost jasne definicije fenomena radikalizacije in nasilnega ekstremizma del strategije procesa sekuritizacije in »vojne proti terorju«. Ne nazadnje prav jasnost – kakor v knjigi *Terrorism and the Ethics of War* opozarja Stephen Nathanson – »ni vsakogaršnji cilj, saj je zmeda lahko politično koristna« (Nathanson, 2010: 20).

Tudi zato so osnovno substantivno vprašanje »kaj je radikalizacija« dopolnila nekatera druga vprašanja; na primer motivacijsko vprašanje, ki je nerazdružljivo povezano z etiologijo terorizma in političnega nasilja nasploh, je v prvi vrsti usmerjeno v iskanje motivov zanj («Zakaj se posamezniki radikalizirajo?»). Hkrati veljata za pomembna sprožilca radikalizacije tudi diskriminacija in občutek drugorazrednega statusa oziroma »integracijski razkorak«. Vse pomembnejše pa postaja tudi vprašanje načina, na katerega se posamezniki radikalizirajo. Kakor izpostavljajo avtorji poročila *Radicalization: The Role of the Internet*, se kot glavno orožje pojavijo spletna socialna omrežja, ki so predvsem zaradi svoje mobilizacijske moči temeljito spremenila dinamiko procesa radikalizacije. Prav tako pomembna je propagandna vloga, ki jo imajo spletna socialna omrežja pri komuniciranju s širšo javnostjo (fenomen moralne panike).

Fenomen radikalizacije se tako razlikuje od terorizma druge polovice 20. stoletja, na primer Rdečih brigad v Italiji, IRE na Severnem Irskem, ETE v Španiji in RAF-a (Baader-Meinhof) v Zvezni republiki Nemčiji. Kakor v knjigi *A Decade Lost: Rethinking Radicalisation and Extremism* izpostavlja Arun Koundnani, proces radikalizacije pomeni ključno spremembo, kjer namesto zaprte organizacije osrednji generator terorizma postane niz idej. Je pa treba radikalizacijo misliti (in razumeti) še v geopolitičnem kontekstu. S padcem berlinskega zidu leta 1989 sta na smetišču zgodovine oziroma v njenem zabojniku mešanih odpadkov – kot kaže, sicer samo začasno – pristala »hladna vojna« in »razredni boj«. A so zagovorniki (neoliberalne) teze o koncu zgodovine – simptomatično – spregledali dve drugi aferi iz leta 1989, to je afero naglavnih rut v Franciji ter afero, povezano z objavo Rushdijevega romana *Satanski stih*, ki sta vse do dogodkov 11. septembra 2001 ostali v senci vsaj na videz zmagoslavnega pohoda ideologije prostega trga.

Kljub temu, da je 11. september 2001 postal nekakšen začetek »štetja« koledarske dobe vojne proti terorju, varnostno paradigmo,

v katero je ujeta razprava o radikalizaciji in nasilnem ekstremizmu, zaznamuje vrsta zgrešenih srečanj in zamujenih priložnosti. To ne nazadnje potrjujejo posamezni slogani (»za nekoga terorist, za drugega borec za svobodo«), metafore (bitka za »srca in duše«) in drugi klišeji (na primer vprašanje »kaj se dogaja, preden se sproži bomba«): retorični arzenal obveščevalno-varnostne industrije problem sicer zadane, njegovo bistvo pa spregleda (Lockley-Scott, 2019).

Radikalizacija in nasilni ekstremizem sta namreč vse prej kot samo varnostni fenomen. Kako sicer razumeti vrsto kolateralnih problemov, ki jih varnostna paradigma ter s tem povezano standardno pojmovanje radikalizacije in nasilnega ekstremizma v veliki meri zaobideta, na primer moralno paniko, populizem, konfliktno različnost, nestrpnost, ksenofobijo, kulturno distanco, integracijski razkorak itn.? Njuna percepcija izključno skozi varnostno perspektivo odpira (vsaj) dve negativni posledici. Na eni strani sta to socialna marginalizacija oziroma izključenost posameznikov, ki so izpostavljeni ekstremističnim idejam, ter nelagodje v pluralno raznolikem okolju, na drugi strani pa so to ksenofobija, diskriminacija, islamofobija, moralna panika, nezaupanje ter s tem povezana polarizacija družbe.

Fenomen strahu torej odpira vrsto konceptualnih in moralnih vprašanj o pojmovanju varnosti in s tem povezanih tveganj. Z redefinicijo razmerja med zagotavljanjem varnosti ter spoštovanjem temeljnih pravic in svoboščin je postala varnost – kot najmanjši skupni imenovalec stabilnosti sodobnih pluralnih družb – talec »vojne proti terorju«. Tudi zato radikalizacije in nasilnega ekstremizma ni mogoče misliti (in razumeti) brez konceptov, ki so del njune gravitacijske orbite, na primer strahu oziroma terorja, konfliktnosti, alienacije, varnosti, vojne oziroma konflikta, tveganja, grožnje, indoktrinacije, terorizma itn. Fenomen radikalizacije in nasilnega ekstremizma je torej primer družbene konstrukcije varnosti *par excellence*.

Predstavitev tematske številke

Pričujoči tematski blok Časopisa za kritiko znanosti z naslovom »Strah kot orožje« prinaša sedem člankov in en intervju s širšega vsebinskega področja radikalizacije in nasilnega ekstremizma. Vsak izmed njih se spoprijema z nekaterimi od temeljnih vprašanj ter

z njimi povezanih problemov, napetosti in izzivov, ki jih ta problematika odpira. Hkrati je namen tega bloka preseči precep med varnostno paradigmo ter interdisciplinarnostjo kot alibijem.

V uvodnem članku Primož Šterbenc podrobneje predstavi fenomen islamističnega terorizma. Članek obravnava njegovo geopolitično razsežnost, relevantna zgodovinska ozadja ter kontekst in dolgo zgodovino protiislamskega diskurza. Temu sledi razlaga radikalizacij v muslimanskem svetu ter specifično obeh obravnavanih organizacij oziroma posameznih muslimanov, in sicer z uporabo socioloških (religioloških) konceptov kulturne obrambe in kozmične vojne. Posebna pozornost je posvečena Islamski državi, ki je po avtorjevih besedah najdestruktivnejši primer sodobnega radikalnega islamizma.

Srečo Dragoš v svojem prispevku poveže pojava nestrpnosti in radikalizma ter izpostavi tri ločene vidike, in sicer klasifikacijo oziroma tipologizacijo tovrstnih aktivnosti glede povezave oziroma stopnje socialnega kapitala med akterji in stopnje percipiranih tveganj, ki akterjem grozijo od zunaj. Kot alternativo oziroma nadgradnjo ponudi štiridimenzionalni model oziroma »kletko radikalizacije«, ki združuje kognitivno, politično, eksistencialno in temporalno razsežnost omenjenega pojava. Kot tretji vidik izpostavi strukturno nasilje, ki ga misli skozi njegovo povezanost z družbeno neenakostjo, koincidenco socialne stratifikacije s katero drugo (na primer z etnično ali versko), stratifikacijsko imobilnostjo, nestrpnostjo od zgoraj in nestrpnostjo od spodaj.

Članek Gorazda Andrejča ponuja »premislek o izražanju nasilnega ekstremizma v religijskem kontekstu, predvsem v kontekstu sodobnega džihadizma, v luči nekoliko različnih pojmovanj svobode religije in prepričanja«. Poseben poudarek je namenjen obravnavi vplivne kritike problematičnega diskurza o radikalizaciji oziroma tesnega povezovanja pojmov radikalizacija in religijski ekstremizem v delih dveh strokovnjakov: britanskega politologa Aruna Kundnanija in danske antropologinje Manni Crone.

V intervjuju s Quassimom Cassamom Mitja Sardoč razpravo usmerjam v problematizacijo posameznih epistemoloških vprašanj, ki so povezana s procesom radikalizacije in nasilnega ekstremizma. Quassim Cassam v odgovorih izpostavi nekatere izmed spregledanih dimenzij razmerja med kognitivno in behavioristično razsežnostjo procesa radikalizacije. V osrednjem delu intervjuja opozori na tri ključne ovire, s katerimi se soočamo na tem vsebinskem področju:

»pomanjkanje jasnosti glede temeljnih konceptov, napačne predpostavke o naravi radikalizacije ter napačne predpostavke o naravi vzročnosti«.

Nenad Miščević postavi pod drobnogled nekatere konceptualne zadrege, povezane z opredelitvijo populizma, ki ima v diskurzu o radikalizaciji in nasilnem ekstremizmu posebno mesto, saj je kognitivna razsežnost tega fenomena v veliki meri razumljena pomanjkljivo in redukcionistično. Avtor obravnava tudi nekatere elemente epistemološke teorije Quassima Cassama v kontekstu proučevanja migrantske krize ter radikalizacije in nasilnega ekstremizma. Boris Vežjak se posveča primerom viralne islamofobije in nestrpnosti med slovenskimi uporabniki družbenih omrežij. Na podlagi njihove analize ugotavlja, da so na las podobni klasičnemu antisemitskemu žargonu. Posebna pozornost je namenjena analizi tistih izjav v presečišču obeh diskurzov, v katerih figura Adolfa Hitlerja nastopa kot nesporna evokacija rešitelja težav, ki so se nakopičile v Evropi in svetu. Avtor hkrati povleče vzporednice z nekaterimi praksami v Nemčiji in Veliki Britaniji.

Članek Renate Franc in Tomislava Pavlovića analizira različne razsežnosti spektra političnega nasilja oziroma njegovo večdimenzionalnost. Uvodni del članka ponudi razpravo o teoretičnih izhodiščih političnega nasilja in njegovi operacionalizaciji. Osrednji del obravnava nekatere metodološke probleme, ovire in izzive proučevanja tega družbenega fenomena. Sklepni del opozori na pomen večdimenzionalnega pristopa k proučevanju različnih pojavnih oblik političnega nasilja.

V sklepnem prispevku tega bloka Mitja Sardoč odpiram nekatera temeljna vprašanja (in vrsto s tem povezanih problemov), povezana s pojmom nasilnega ekstremizma, ki v literaturi o tej problematiki ostajajo v veliki meri spregledana. Poseben poudarek je namenjen analizi konceptualne in moralne razsežnosti nasilnega ekstremizma (kaj je nasilni ekstremizem in zakaj je problematičen) ter analizi medsebojnega razmerja obeh temeljnih pojmov te sintagme, »nasilja« in »ekstremizma«. Osrednji del prispevka kritično analizira varnostno paradigmo in s tem povezano strategijo sekuritizacije, v katero je ujeta razprava o radikalizaciji in nasilnem ekstremizmu.

Kakor opozarjajo avtorji prispevkov v pričujoči tematski številki Časopisa za kritiko znanosti, moramo fenomen radikalizacije in nasilnega ekstremizma nujno misliti (in razumeti) zunaj izključno

»varnostne paradigme«, v katero je razprava ujeta. Fenomen radikalizacije in nasilnega ekstremizma je namreč samo eden izmed problemov, ki so povezani s polarizacijo sodobnih družb ter s tem povezane socialne fragmentacije in konfliktne različnosti.

Literatura

- Balzacq, Thierry (ur.) (2010): *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. London: Routledge.
- Bourbeau, Philippe (2011): *The Securitization of Migration: A Study of Movement and Order*. London: Routledge.
- Cassam, Quassim (2015): Vice Epistemology, *The Monist* 99: 159–180.
- Elbe, Stefan (2010): *Security and Global Health*. Cambridge: Polity Press.
- Floyd, Rita (2010): *Security and the Environment: Securitisation Theory and US Environmental Security Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Floyd, Rita (2011): Can Securitization Theory Be Used in Normative Analysis? Towards a Just Securitization Theory. *Security Dialogue* 42(4–5): 427–439.
- Gearon, Liam (2015): Education, Security and Intelligence Studies. *British Journal of Educational Studies* 63(3): 263–279.
- Githens-Mazer, Jonathan (2012): The Rhetoric and Reality: Radicalization and Political Discourse. *International Political Science Review* 33(5): 556–567.
- Glazzard, Andrew, Sasha Jespersen, Thomas Maguire in Emily Winterbotham (2018): *Conflict, Violent Extremism and Development: New Challenges, New Responses*. New York: Palgrave Macmillan.
- Levy, Jacob T. (2000): *The Multiculturalism of Fear*. Oxford: Oxford University Press.
- Marx, Karl (2010 [1848]): *Komunistični manifest*. Ljubljana: Založba Sanje.
- Nathanson, Stephen (2010): *Terrorism and the Ethics of War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Donnell, Aislinn (2016): Securitisation, Counterterrorism and the Silencing of Dissent: The Educational Implications of Prevent, *British Journal of Educational Studies* 64(1): 53–76. Dostopno na DOI: 10.1080/00071005.2015.1121201.
- Robin, Corey (2004): *Fear: The History of a Political Idea*. Oxford: Oxford University Press.
- Rosenblum, Nancy (ur.) (1989): *Liberalism and the Moral Life*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Sheikh, Mona Kanwal (2014): The Religious Challenge to Securitisation Theory. *Millenium* 43(1): 252–272.
- Shklar, Judith (1989): The Liberalism of Fear. V *Liberalism and the Moral Life*, N. Rosenblum (ur.), 21–38. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sukarieh, Maysoun in Stuart Tannock (2015): The Deradicalisation and Education: Terror, Youth and the Assault on Learning. *Race & Class* 57(4): 1–17.
- Vultee, Fred (2010): Securitization: A New Approach to the Framing of the “War on Terror”. *Journalism Practice* 4(1): 33–47.
- Williams, Michael C. (2011): Securitization and the Politics of Fear. *Security & Dialogue* 42(4–5): 453–463.